

Muzeum Pomorskie
ul. Wojskowej Służby Polek
Podmurna 93, tel. 0048 52 25 22 100
e-mail: fpak@wp.pl, www.zawackie.pl
NIP 556 25 12 78 278
KRS 0000 414
nr-ku c. 090 1506 0000 0000 5002 0244

Kmianski Pełni 7 III 2005

popzedni nr M: 557 / 1200
WJ

Wrembel Henryk
TG-200 Sępole

Bydgoszcz
AK

++
ks. **Hanelt Franciszek**

M: 557 / 1200 Pom.
1

IS ZAWARTOŚCI TECZKI — Hanelt Franciszek.....

T: M: 557/1200 Pom.....

Bydgoszcz A K.....

I/1. Relacja k. 2 s. 2

I/2. Dokumenty (sensu ścisłego) dotyczące osoby relatora —

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację k. 4 s. 1-4

III/1 – Materiały dotyczące rodziny relatora —

III/2 – Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 – Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III/4 – Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 – inne... —

IV. Korespondencja —

.....
.....
.....
.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne k. 4

VI. Fotografie: zab. zw. 11

I/1. Delaja - Harriet Franciszek:

- Kuchnia sporządzona przez H. Wrenble, data wpływu
26.10.92, msp. oryg.

k.2 s.1-2

Hanelt Franciszek (1894 - 1971), ksiądz wyznania rzymsko-katolickiego. Członek Bydgoskiego Obwodu AK „Oficyna”. W czasie okupacji proboszcz w Solcu Kujawskim. Po wojnie proboszcz parafii farnej w Bydgoszczy.

Urodził się 2 czerwca 1894 r. we Władowie Królewskim k. Ostromecka, zmarł 18 grudnia 1971 r. w Sopocie (w wypadku samochodowym). w 1914 ukończył gimnazjum w Brodnicy. W latach 1912 - 1914 był aktywnym członkiem tajnej organizacji filomackiej. W 1914 r. zorganizował w Brodnicy konspiracyjną organizację skautowską i był jej pierwszym komendantem. Wcielony do armii pruskiej odniósł ciężkie rany na froncie zachodnim. Po wyjściu ze szpitala został zwolniony z wojska. W latach 1917 - 1919 był wizytatorem tajnych kółek filomackich na Pomorzu. Uczestniczył czynnie w Powstaniu Wielkopolskim, a po jego zakończeniu wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie. W 1922 r. otrzymał święcenia Kapłańskie. W latach 1922 - 1927 pełnił funkcję wikarego przy parafii Świętej Trójcy w Bydgoszczy. Od 1927 r. do wybuchu wojny w 1939 r. był prefektem w Miejskim Gimnazjum Zeńskim w Bydgoszczy.

W czasie okupacji niemieckiej był proboszczem w Solcu Kujawskim i uczestniczył bardzo aktywnie w różnych formach działalności konspiracyjnej. W ramach Bydgoskiego Obwodu AK „Oficyna” i Bydgoskiego Inspektoratu AK „Folwark” kierował niektórymi operacjami działalności cywilnej, m. inn. był inicjatorem i organizatorem pomocy humanitarnej dla osób ściganych przez okupanta. Współpracował z Placówką AK „Zagajnik”, „Zagroda” w Emilianowie pow. Bydgoszcz. Na plebanii w Solcu Kujawskim odbywały się regularnie spotkania działaczy konspiracyjnych zaangażowanych zarówno w działalności cywilnej, jak i wojskowej. Przewodził na szeroko zakrojoną skalę tajną działalność duszpasterską w języku polskim - co związane było (wobec absolutnego zakazu używania na Pomorzu języka polskiego) z wielkim ryzykiem.

W lutym 1945 r. został wybrany przez mieszkańców burmistrzem Solca Kujawskiego. Był założycielem i pierwszym dyrektorem Liceum Ogólnokształcącego w Solcu Kujawskim. Od 1947 r. do 1971 r. był proboszczem parafii farnej w Bydgoszczy. Kierował odbudową

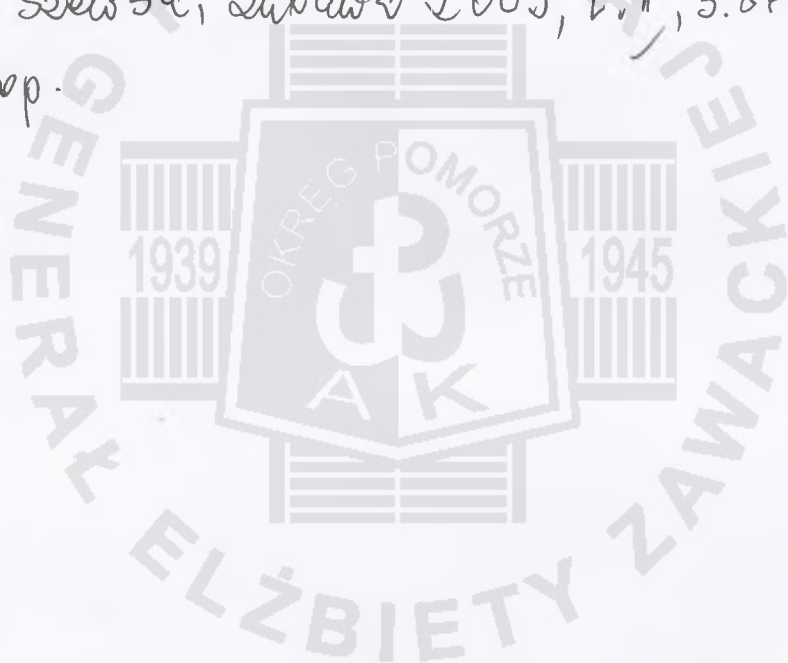
bydgoskiej Fary. Działał bardzo czynnie w katolickim nurcie społecznym. Patronował działalności harcerstwa.

Pologa - Hanelt Franziska Hrecibel

II. Materiały uzupełniające - Hanelt Franciszek.

- Biogram opracowany przez Henryka Wrembe
[w:] Słownik biograficzny Konspiracji Pomorskiej
1938-1947, część I s. 86, Toruń 1984 k. 1 s. 1
- Henryk Wrembel - biogram Franciszka Hanelta,
mpis.org. (projekt w/w) k. 1 s. 2
- Biogram, Hanelt Franciszek, [w:] Słow.
biograficzny ziemi lubawskiej, pod red.
Jerzego Szewsa, Lubawa 2005, t. II, s. 87-88,
manuskrypt. k. 2 s. 3-4

1

Hanelt Franciszek (1894-1971) ksiądz, żołnierz Obw. AK Bydgoszcz-Powiat.

Ur. 2 VI 1894 r. we Waldowie Królewskim k. Ostromecka. W 1914 r. ukończył gimnazjum w Brodnicy, w latach 1912-1914 był aktywnym członkiem tajnej organizacji Filomatów Pomorskich. W 1914 r. zorganizował w Brodnicy konspiracyjną organizację skautowską i był jej pierwszym kmdtem. Wcielony do armii pruskiej odniósł ciężkie rany na froncie zachodnim. Po wyjściu ze szpitala został zwolniony z wojska. W latach 1917-1919 był wizytatorem tajnych kółek filomackich na Pomorzu. Brał udział w Powstaniu Włkp., a po jego zakończeniu wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie. W 1922 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1922-1927 pełnił funkcję wikarego, a potem do 1939 r. prefekta Miejskiego Gimn. Żeńskiego w Bydgoszczy.

W czasie niemieckiej okupacji był proboszczem w Solcu Kuj. i uczestniczył bardzo aktywnie w różnych formach działalności konspiracyjnej. W ramach Insp. AK Bydgoszcz był inicjatorem i organizatorem pomocy dla osób ściganych przez okupanta; współpracował z Plac. AK Emilianowo Obw. Bydgoszcz-Powiat. Na plebanii w Solcu Kuj. odbywały się regularnie spotkania działaczy konspiracyjnych. Prowadził na szeroką skalę działalność duszpasterską w języku polskim.

W 1945 r. został wybrany przez mieszkańców burmistrzem Solca Kuj. Był założycielem i pierwszym dyr. Liceum Ogólnokształcącego w Solcu, a od 1947 do 1971 r. proboszczem parafii farnej w Bydgoszczy i bardzo czynnym działaczem społecznym. Zmarł 18 XII 1971 r. w Sopocie.

AP AK, T.: Hanelt F.; dok. Insp. Bydgoszcz; mat. własne autora.

Henryk Wrembel

Stownik biograficzny Konspiracji Pomorskiej
1938-1947, część I, Tom 1, 1994

9

Hanelt Franciszek /1894-1971/ ksiądz, żołnierz obw. AK Bydgoszcz.

Ur.2.VI.1894 r. we Władowie Królewskim pow.

W 1914 r. ukończył gimn. w Brodnicy, w latach 1912-1914 był aktywnym członkiem tajnej org. Filomatów Pom..W 1914 r. zorganizował w Brodnicy konsp. org. skautową i był jej pierwszym kmdtem. Wcielony do armii pruskiej odniósł ciężkie rany na froncie zach. Po wyjściu ze szpitala został zwolniony z wojska. W latach 1917-1919 był wizytatorem tajnych kółek filomeckich na Pom. Brał udział w Powst.Włkp., a po jego zakończeniu wstąpił do Sem.Duchownego w Pelplinie. W 1922 r.otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1922-1927 pełnił funkcję wikarego, a potem do 1939 r. prefekta Miejskiego Gimn.Żeńskiego w Bydgoszczy.

W czasie okupacji niemieckiej był proboszczem w Solcu Kuj. i uczestniczył bardzo aktywnie w różnych formach działalności konsp. W ramach insp. AK Bydgoszcz był inicjatorem i organizatorem pomocy dla osób ściganych przez okupanta; współpracował z plac. AK Emilianowo. Na plebanii w Solcu Kuj. odbywały się regularnie spotkania działaczy konsp. Prowadził na szeroką skalę zaobronioną działalność duszpasterską w języku polskim.

W lutym 1945 r. został wybrany przez mieszkańców burmistrzem Solca kuj., gdzie m.in. był założycielem i pierwszym dyr. LO. Od 1947 do 1971 r. był proboszczem parafii farnej w Bydgoszczy i bardzo czynnym działaczem społecznym. Zmarł 18.XII.1971 r. w Sopocie.

AP AK T.:

Henryk Wrembel

HANELT FRANCISZEK (1894-1971),

ksiądz, założyciel
Towarzystwa To-
masza Zana w Lu-
bawie, katecheta,
proboszcz w Byd-
goszczy, kanonik,
działacz społeczny.

Ur. 2 VI 1894 w
Waldowie Królew-
skim w pow. cheł-
mińskim, syn Waw-
rzyńca, zegarmistrza i Cecylii z d. Okońskiej.
Kształcił się w Collegium Marianum w Pel-
plinie i w gimnazjach w Chełmnie i Brodni-
cy. W 1912 będąc uczniem gimnazjum cheł-
mińskiego wstąpił do tajnej organizacji
filomackiej p.n. Towarzystwo Tomasza Zana
(TTZ). Zarazem został członkiem tajnej dru-
żyny skautowej. H. wkrótce stał się aktyw-
nym działaczem filomackim. Na Wielkanoc
1914 przeniósł się do gimnazjum w Brodni-
cy i tutaj założył koło TTZ i zastęp skauto-

wy. H. miał wielki dar pedagogiczny, dar przekonywania, wpajania zasad i celów organizacji oraz wspaniały zmysł doboru pierwszych członków. 9 VIII 1914 został powołany do wojska niem. Ciężko ranny w 1916 został zwolniony z wojska jako inwalida wojenny. Po wyzdrowieniu zajął się pracą organizacyjną w TTZ. W 1917 założył TTZ przy gimnazjum w Wejherowie i reaktywował koło TTZ w Brodnicy (koło TTZ założone w 1914 upadło na skutek poboru gimnazjalistów do wojska). Jesienią 1918 wizytował TTZ w Nowym Mieście Lubawskim. Wówczas przybył też do Lubawy w celu zorganizowania koła TTZ. Pierwsze koło filomackie w Lubawie p.n. „Ojczyzna” zostało założone przez Bolesława Domaradzkiego (zob.) już w 1884 r. Prawdopodobnie istniało ono do toruńskiego procesu filomatów pomorskich w 1901, kiedy to na skutek represji władz pruskich większość kół filomackich upadła. Po tak długiej przerwie udało się H. utworzyć koło TTZ złożone z uczniów progimnazjum lubawskiego. Zebranie założycielskie odbyło się w budynku Banku Ludowego w mieszkaniu kierownika Banku Franciszka Jaroszewskiego (zob. SBZL, t. I.). Prócz F. Hanelta i F. Jaroszewskiego przybyli dwaj synowie kierownika Banku Zdzisław J. (zob. SBZL, t. I.), Wiesław J., (zob. SBZL, t. I), Alfons Kasprzycki, Zbigniew Kurzętkowski (student prawa, syn Bolesława K., zob. SBZL, t. I.), Bronisław Piotrowicz, Alfons Sergot (zob. SBZL, t. I.), Józef Szulwic (zob.), Aleksander Wilamowski (zob. SBZL, t. I), Jan Wilamowski. Zebranie zagał F. Jaroszewski. Na wstępie wyjął on cel zebrania i przedstawił F. Hanelta, jako emisariusza działającego z polecenia centrali TTZ w Poznaniu. Zobowiązał także wszystkich do zachowania tajemnicy o odbywającym się spotkaniu. Następnie H. wygłosił płomienne patriotyczne przemówienie. Mówił o tradycjach filomatów pomorskich,

Zob. Słownik biograficzny..., pod red. J. Sienca, t. II, Lubawa 2005, s. 87-88.

również o tradycjach działającej w XIX w. lubawskiej organizacji filomackiej „Ojczyzna” i wezwał zgromadzonych do założenia koła TTZ. Wszyscy chłopcy wyrazili zgodę na wstąpienie do tajnego związku. Następnie wszyscy członkowie zostali uroczystie zaprzysiężeni. Przed krucyfiksem i przy płonących świecach powtarzano rotę przysięgi: *Ja, I.N., wstępując do organizacji filomackiej Towarzystwa Tomasza Zana, przysięgam na Boga, Ojczyznę i honor Polaka, że wszystkie Sprawy organizacji w najgłębszej zachowam tajemnicy, że szczerym dążeniem przyczynię się, aby się wychować na dzielnego obywatela – żołnierza Polaka, przez ciągłą, nieustrudzoną pracę samokształceniową duchową i cielesną. Tak mi dopomóż Bóg!* Po złożeniu przysięgi dokonano wyboru zarządu: przewodniczącym został Alfons Sergot (zob. SBZL, t. I.), jego zastępcą Alfons Kasprzycki, sekretarzem Zdzisław Jaroszewski (zob. SBZL, t. I.). Organizacji patronowali Franciszek Jaroszewski (zob. SBZL, t. I.) i Władysław Kijora (zob. SBZL, t. I.), dr Teofil Rzepnikowski (zob. SBZL, t. I.). Tajne lekcje odbywały się 2-3 razy w tygodniu w lokalu biurowym Banku Ludowego. Uczono języka polskiego, literatury polskiej, historii i geografii ojczyzny oraz pieśni narodowych. Nauczycielami byli Zofia Chrzanowska (zob. SBZL, t. I.). 19 I 1920 TTZ witało na Rynku w Lubawie wkraczające Wojsko Polskie. Gdy 7 II 1920 przyjechał do Lubawy gen. Józef Haller, zarząd TTZ został przedstawiony Generałowi w domu pp. Szulców (Rynek nr 3). F. Hanelt zdał w 1918 egzamin maturalny jako eksternista w Wejherowie. W l. 1919-1922 odbył studia teologiczne w seminariach w Pelplinie, Poznaniu i Gnieźnie. Od 1923 aż do 1939 był prefektem w gimnazjach w Bydgoszczy. Jako nauczyciel religii dużo czasu poświęcał pracy oświatowej i społecznej w Sodalitce Mariańskiej, KSM, Tow. św. Ignacego i TCL. 30 XI

1939 opuścił Bydgoszcz i zamieszkał w Solcu Kujawskim. Tutaj jako ogrodnik półjawnie prowadził działalność duszpasterską. Brał też czynny udział w pracy konspiracyjnej AK. Od II 1945 do IV 1946 był członkiem MRN w Solcu Kujawskim i jej pierwszym przewodniczącym. Zorganizował również pierwsze w dziejach Solca gimnazjum i był jego pierwszym dyrektorem. Do Bydgoszczy wrócił 1 X 1946 roku. Został proboszczem kościoła farnego, który z pietyzmem odrestaurował. Odbudował również kościół kłarysek. W 1961 został mianowany kanonikiem honorowym. Zmarł 18 XII 1971 w Bydgoszczy i został pochowany na cmentarzu nowofarnym.

BSB III; SBPN II; Bilski, Słownik; SBKP I; Filomaci pomorscy, Księga pamiątkowa, s. 79-81; Stanke, Collegium Marianum, s. 78; Szews Filomaci pomorscy, s. 79, 92, 96, 217, 269, 276, 279, 307, 375, 380. Szews J., Sprawa polska w progimnazjum lubawskim (1873-1920). GZH. R. IX. Pedagogika, psychologia, historia wychowania. Z.1. Gd. 1966, s. 63-78; Sergot Alfons, Korespondencja z Ponce (Puerto Rico) do J. Szewsa w Gdańsku – 1966.

T: M: 557/1200 Pom. Bydgoszcz

ka prof Hanelt ~~Josef~~ [wł. imię] FRANCISZEK

proboszcz u Solen King przed wojną
po wojnie Bydgoszcz

kontakt z Wrenblain

zob. list M Wrenbel z 26 VII 92

- przygotować polskie dzieci do I komunii s.v.

Zwołano: M. Wrenbel. rel. M-418-1044

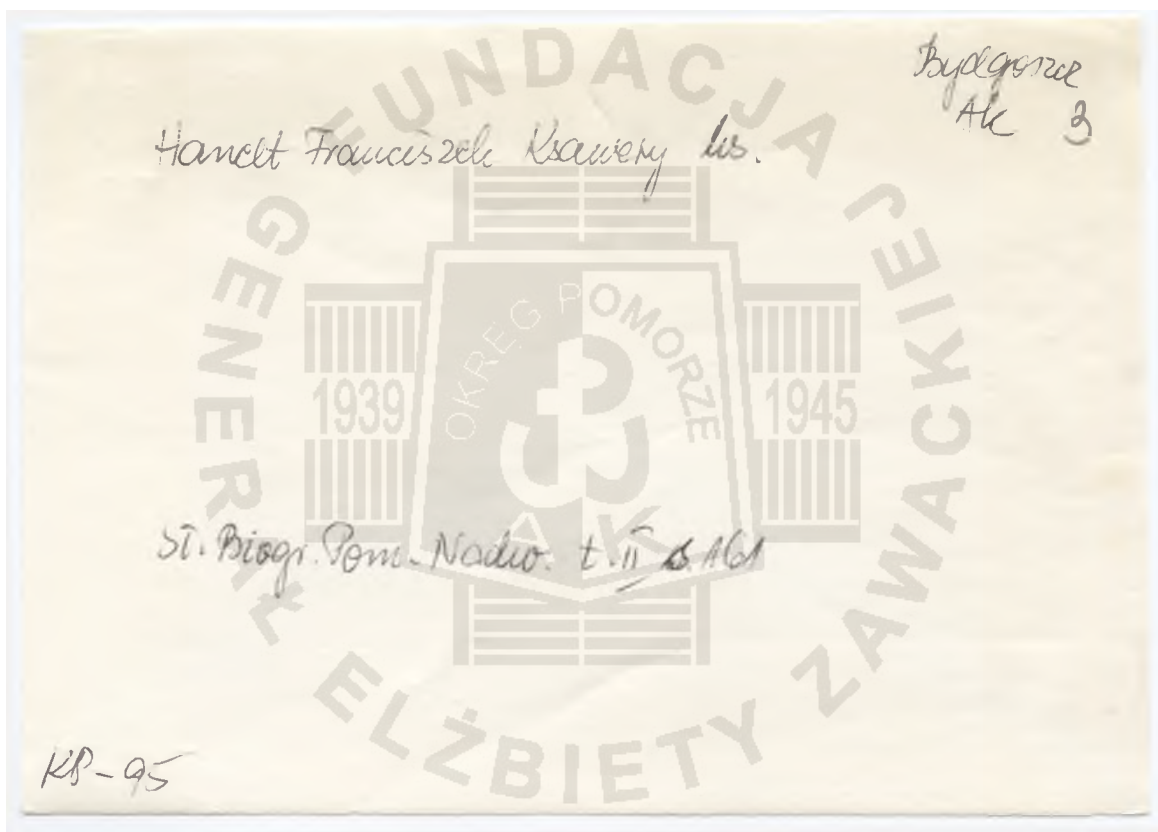
22

Bydgoszcz, 1
PK

BYDGOSZ
AK
g

Ks. HANELT FRANCISZEK

Łob. APAK, INSP. BYDG. T.: WREMBEL H., EMILIANOWO,

a

AK 4
Bylgobor

HANELT Franciszek

Urodz. 2 vi 1894r. we Waldowie Kro-
lewskiej k. Ostromecka.

Przez długi okres czasu aktywnie
w różnych formach działalności korp.

Zob. Słownik Biogr. Tow. w. 1 str. 86
Fundacja Archiwum Towarzystwa FK
Tomii, 1994r.

W. Lew 2001

Wrembel Henryk
76-200 Słupsk

M-557/1200

Bydgoszcz
AK

++
18.07-71

Hanelt Franciszek
(proboszcz par. Sołec kujawski)

Manelt Franciszek

ZESKANOWANE

